

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ТЕХНІЧНИХ СИСТЕМ ТА ЕНЕРГОЕФЕКТИВНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДОЗАХИСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

ПРОГРАМА ПРАКТИКИ

ПРАКТИКА ПЕРЕДДИПЛОМНА

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Спеціальність	101 Екологія
Освітня програма	Для всіх освітніх програм спеціальності

Затверджено рішенням Ради з якості факультету ТеСЕТ
Протокол № 4 від 30.12.2021 р.

Голова Ради з якості факультету ТеСЕТ

(підпис)

Колісніченко Е.В.

Суми 2021 р.

**ДАНІ ПРО РЕЦЕНЗУВАННЯ ТА ПОГОДЖЕННЯ
РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

Розробникв:

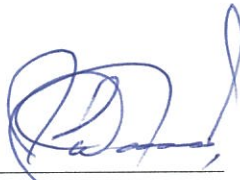

Трунова І. О.,
(прізвище, ініціали)

к.т.н., доцент
(вчений ступінь та звання, посада)

Гурець Л. Л.,
(прізвище, ініціали)

д.т.н., професор
(вчений ступінь та звання, посада)

Рецензування робочої програми навчальної дисципліни (спеціальність 101 Екологія)	протокол від 28.12.2021 р. № 3	
	Прізвище, ініціали, посада рецензента та/або дата і номер протоколу засідання експертної ради роботодавців	
Розглянуто та схвалено на засіданні робочої проектної групи (РПГ) освітньої програми «Екологія та охорона навколишнього середовища»	протокол від 21.12.2021 р. № 3	
	Керівник РПГ (гарант освітньої програми)	І.Ю. Аблесва
	 (підпис)	(прізвище, ініціали)
Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри екології та природозахисних технологій	протокол від 21.12.2021 р. № 5	
	Завідувач кафедри	Л.Д. Пляцук
	 (підпис)	(прізвище, ініціали)

Дані про перегляд робочої програми практики:

Навчальний рік, в якому вносяться зміни	Номер додатку до робочої програми з описом змін	Зміни розглянуто і схвалено			
		Дата та номер протоколу засідання РПГ	Підпис керівника РПГ (гаранта освітньої програми)	Дата та номер протоколу засідання кафедри	Завідувач кафедри

1. Мета та завдання практики переддипломної

Практика переддипломна є обов'язковою частиною професійної підготовки бакалаврів і невід'ємною складовою освітнього процесу в закладі вищої освіти. Практику переддипломну проводять перед виконанням кваліфікаційної роботи бакалавра, вона є підсумковою ланкою практичної підготовки студентів.

Під час практики поглиблюються та закріплюються теоретичні знання з фахових дисциплін, завершується формування бази фактичного матеріалу для виконання кваліфікаційної роботи. Вона покликана забезпечити закріплення теоретичних знань та набуття професійних навичок і вмінь студентами, адаптувати їх до майбутньої роботи за спеціальністю, а також дати можливість для збирання та аналізування матеріалів для написання кваліфікаційної роботи.

Робоча програма «Практика переддипломна» підготовлена згідно «Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», затвердженого наказом Міністерства освіти України № 93 від 8 квітня 1993 року, «Положення про організацію та проведення практики здобувачів вищої освіти Сумського державного університету», введеного в дію Наказом ректора СумДУ №1372-І від 17 грудня 2021 р. та у відповідності до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра Екологія та охорона навколишнього середовища спеціальності 101 Екологія, галузі знань 10 Природничі науки.

Метою практики є узагальнення і вдосконалення здобутих загальних і фахових компетентностей та програмних результатів навчання, опанування професійним досвідом та їхньої готовності до самостійної трудової діяльності, а також збору матеріалів для виконання кваліфікаційної роботи.

Відповідно до зазначеної мети завданнями практики переддипломної є:

- застосування одержаних у процесі навчання знань безпосередньо в межах організаційної структури, де проходить практика (бази практики переддипломної);
- збирання матеріалу для підготовки та написання кваліфікаційної роботи, використання матеріалів, отриманих під час переддипломної практики в процесі підготовки та написання кваліфікаційної роботи, доповнення знань за окремими питаннями, пов'язаними з темою роботи;
- поглиблення та розширення теоретичних знань, одержаних упродовж навчання в університеті за спеціальністю та застосування їх безпосередньо під час підготовки кваліфікаційної роботи;
- набуття навичок самостійної роботи за обраною спеціальністю;
- перетворення фундаментальних і прикладних знань за фахом на професійні компетенції, набуття досвіду фахової діяльності;
- опанування навичок аналізу, інтерпретації інформації, вироблення конструктивних пропозицій, формування дослідницьких, аналітичних, організаторських, комунікативних якостей;
- опанування навичок колективної, командної роботи, а також самостійного прийняття рішень, додержання норм і правил професійної етики.

Практика переддипломна забезпечує безперервність і послідовність одержання необхідного обсягу теоретичних знань і практичних навичок, що відповідають освітньому ступеню бакалавра спеціальностей 101 «Екологія».

Виконуючи завдання практики, студенти повинні виявити творчий, системний підхід до аналізування та оцінювання стану природоохоронної роботи на підприємстві, сформулювати пропозиції щодо їх подальшого вдосконалення.

Наукове дослідження конкретної екологічної задачі супроводжується еколого-інженерним розробленням, наприклад, у вигляді розв'язання задачі раціонального природокористування або вирішення проблеми захисту довкілля від техногенного впливу, розрахунку окремого очисного устаткування, створення та розроблення екологічно чистої технології тощо.

Практика переддипломна дає студентам можливість набуття практичних навичок за обраним фахом, адаптуватися до виробничого середовища і, отже, підготуватися до подальшої професійної діяльності.

2. Бази практики

Базами практика можуть бути державні, приватні, виробничі та невиробничі підприємства, з якими студенти мають договори на цільову підготовку; філіали, з якими кафедра уклала договори; підприємства, на які студенти розподілені за державним замовленням; підприємства та організації за спеціальністю, які пропонують місця практики на ініціативній основі та гарантують проведення практики згідно з програмою; підприємства та організації, працівники яких навчаються в університеті без відриву від виробництва.

Бази практики повинні мати матеріально-технічні та організаційні умови, що відповідають вимогам практики.

Практика може бути проведена на кафедрі екології та природоохоронних технологій або в підрозділах університету, що мають відповідний профіль (Науково-дослідний інститут мінеральних добрив і пігментів СумДУ).

Сумський державний університет завчасно укладає договори з базами практики на проведення практики. Тривалість дії договорів погоджується договірними сторонами і може визначатись як на період конкретного виду практики, так і на декілька років.

Кафедра екології та природоохоронних технологій на дату 01.01.2023 року має такі бази для проведення практик (див. сайт кафедри ecolog.sumdu.edu.ua):

- Регіональний офіс водних ресурсів Сумської області;
- ТОВ «Керамейя»;
- Концерн «НІКМАС»;
- АТ «Науково-дослідний і проектно-конструкторський інститут атомного та енергетичного насособудування»;
- ВАТ «Насосенергомаш»;
- ТОВ «Сумитеплоенерго»;
- Гетьманський національний природний парк;
- Природний заповідник «Михайлівська цілина»;
- ТОВ «Укрнафтозапчастина».

Філії кафедри:

- Регіональний офіс водних ресурсів Сумської області;
- Державна екологічна інспекція в Сумській області;
- Державне комунальне підприємство СМР «Місьководоканал»;
- ПАТ «Сумхімпром».

У випадку самостійного вибору бази практики здобувачі вищої освіти зобов'язаний надати кафедрі договір з установою (організацією, підприємством, управлінням), де він проходитиме виробничу практику, за підписом керівника установи, завіреного печаткою.

Під час проходження практики переддипломної здобувачі вищої освіти можуть обіймати такі посади відповідно до класифікатора професій ДК 003:2010, а саме:

- 2148.2 «Фахівець з геосистемного моніторингу навколишнього середовища»;
- 2211.2 «Еколог»;
- 2211.2 «Експерт з екології»;
- 2213.2 «Фахівець з екологічної освіти»;
- 2411.2 «Екологічний аудитор»;
- 2442.2 «Фахівець з управління природокористуванням».

Допускається працювати на робітничій посаді. Якщо відсутня можливість працевлаштування здобувачі вищої освіти на підприємстві, то він повинен пройти практику як дублер однієї з вищеназваних первинних посад. Для цього на період практики здобувачі вищої освіти закріплюється наказом по підприємству за відповідним фахівцем-інструктором.

Працюючи на штатній посаді чи будучи дублером, здобувачі вищої освіти зобов'язаний набути навичок організації та виконання виробничих процесів.

Якщо місцями практики є галузеві екологічні підрозділи чи регіональні інспекції Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, то бажано, щоб здобувачі вищої освіти разом з фахівцем-інструктором брав активну участь в обстеженні конкретних об'єктів, а

також у проведенні перевірок, складанні актів, пов'язаних з ефективністю їхньої природоохоронної діяльності.

Для опанування системи практичних умінь, виконання певних типових завдань діяльності для здійснення виробничих функцій здобувачі вищої освіти повинен:

- у повному обсязі виконати індивідуальне завдання, видане керівником практики;
- вести щоденник практики;
- користуючись понятійно-термінологічним апаратом основ екології, положеннями екологічних законів, опрацювати навчальну та наукову літературу, обґрунтовувати наукові висновки, давати професійні рекомендації, застосовувати знання у формуванні технічних заходів щодо вирішення сучасних проблем довкілля;
- обирати оптимальні методи та інструментальні засоби для проведення досліджень, збору та обробки даних;
- уміти контролювати виконання заходів щодо поліпшення стану довкілля, застосовуючи новітні технології в умовах еко- й геосистеми та складати програму моніторингу;
- брати участь у раціоналізаторській і винахідницькій роботі, спрямованій на створення екологічно безпечних умов функціонування промислових об'єктів;
- користуючись відповідними інструкціями, навчитись розраховувати плату за викиди й скиди речовин-забруднювачів, за розміщення твердих відходів, оцінюючи її розміри з метою оптимізації фінансування природоохоронних заходів;
- оформити звіт, затвердити його у керівника практики від підприємства, засвідчивши його підпис печаткою цього підприємства, отримати письмовий відгук про практику.

3. Терміни проходження практики

Тривалість практики переддипломної визначається навчальним планом і становить 3 тижні (5 кредитів ECTS). Кількість часу, відведеного на опрацювання питань в рамках кожної теми, уточнюється керівником практики від бази практики разом із практикантом відповідно до наявного на базі практики матеріального та іншого забезпечення.

Для раціонального і повного використання цього часу, для виконання програми практики і збору фактичного матеріалу керівники практики від кафедри і виробництва разом із здобувачами вищої освіти складають календарний графік розподілу часу, призначеного на виконання окремих видів робіт, які необхідно реалізувати під час практики відповідно до конкретних умов і специфіки об'єкта практики.

Конкретний перелік питань, за якими реалізується практика, а також розподіл часу для їх опрацювання, зазначаються у індивідуальному завданні проходження практики.

4. Зміст практики

Практику переддипломну проводять відповідно до навчальних планів і графіка освітнього процесу з метою поглиблення знань, одержаних у процесі навчання, набуття практичних навичок та якісного написання кваліфікаційної роботи.

Практика переддипломна передбачає вивчення, збирання, оброблення та систематизацію матеріалів для написання кваліфікаційної роботи. Зміст практики переддипломної визначається її програмою. Конкретні завдання, які повинні бути вирішені в ході переддипломної практики, формулюють відповідно з темою та завданням на кваліфікаційну роботу бакалавра.

У період проходження практики переддипломної студенти:

- вивчають організаційну структуру об'єкта практики;
- вивчають екологічні аспекти діяльності підприємства або організації;
- беруть участь у практичній роботі екологічних служб та підрозділів підприємств та організацій;
- виконують індивідуальні завдання.

Практика переддипломна включає в себе ознайомлення з підприємством – базою практики та збір і первинну обробку матеріалів, необхідних для виконання кваліфікаційної роботи бакалавра. Особливу увагу потрібно приділити екологічним аспектам роботи підприємства, організації природоохоронної діяльності, роботі природоохоронних відділів, служб, спеціалістів.

Матеріали, зібрані в результаті проходження практики, повинні мати теоретичну та практичну вихідну інформацію, її аналіз, розрахунки та техніко-економічні обґрунтування, корисні для дипломного проєктування, первинні уявлення про очікувані результати дослідження та шляхи вдосконалення природоохоронної діяльності об'єкта, який вивчався.

За результатами проходження практики переддипломної оформлюється звіт.

5. Структура звіту з практики

Звіт з практики включає матеріали, зібрані під час проходження практики, індивідуальне завдання практики переддипломної та відгук керівника (характеристика) від бази практики з зазначенням оцінки. Звіт перевіряє і підписує керівник практики від кафедри та від бази практики.

Індивідуальне завдання практики містить коротку характеристику виконуваної роботи по кожному дню практики. Завдання підписується керівником практики від виробництва. Приклад оформлення наведено в додатку Б.

Відгук керівника практики від бази практики (додаток В), містить коротку характеристику студента-практиканта та роботи, яку він виконував, керівником дається оцінка знань і практичних навичок студента. Відгук підписується керівником практики від бази практики та скріплюється печаткою підприємства.

Текстова частина звіту має, вступ, основну частину, висновки та список літератури.

У вступі (2–3 сторінки) дається коротка характеристика сучасного стану проблеми, на рішення якої спрямована бакалаврська робота. Необхідно сформулювати актуальність вибраної теми кваліфікаційної роботи, мету дослідження, завдання дослідження, об'єкт дослідження, предмет дослідження, методи дослідження.

В основній частині (30–40 сторінок) наводяться матеріали за темою бакалаврської роботи. У цьому розділі студент повинен показати свої професійні компетентності. Студенту необхідно ознайомитися з методами вирішення екологічних проблем, пов'язаних із темою дипломної роботи, дослідити актуальність теми, а також виконати огляд літератури за темою роботи.

В огляді літератури потрібно розкрити сучасний стан наукової думки в галузі проблем досліджуваної теми, зробити критичний огляд наукових джерел (монографій, авторефератів дисертацій, наукових статей тощо), зокрема зарубіжних, сформулювати проблемні питання. Використання літературних джерел повинно супроводжуватися обов'язковим посиланням на них.

За наявності відповідних умов, за погодженням із керівництвом бази практики, практикант разом з керівником може провести повний цикл або певну частину експериментальних досліджень, після чого виконати оброблення результатів, аналіз та узагальнення одержаної інформації, сформулювати висновки та пропозиції щодо використання результатів виконаних досліджень у дипломній роботі.

Крім матеріалів з основної частини роботи потрібно також навести матеріали для виконання розділу «Охорона праці та безпека при надзвичайних ситуаціях».

Висновки повинні містити загальний огляд одержаних результатів і пропозиції та рекомендації щодо використання одержаних результатів.

Список літератури повинен містити на менше ніж 20 джерел.

6. Права та обов'язки здобувачі вищої освіти і керівників практики

Здобувачі вищої освіти під час практики переддипломної мають такі права:

- обирати організацію для проходження практики;
- отримувати у повному обсязі належні умови з безпеки праці й виробничої санітарії;
- отримувати (за необхідності) консультації від керівників на базі проходження практики і від університету;
- висловлювати власні пропозиції щодо удосконалення процесу практики.

Обов'язки здобувачів вищої освіти:

- суворо дотримуватися правил внутрішнього розпорядку організації;

- знати і чітко дотримуватися правил техніки безпеки і охорони праці;
- своєчасно прибути в організацію для проходження практики, з необхідними документами;
- узгодити з керівниками практики від університету і бази практики календарно-тематичний план практики та графік його виконання;
- працювати над виконанням завдань, що передбачені програмою практики, згідно з термінами, передбаченими графіком навчального процесу;
- брати участь у виробничих нарадах, професійному навчанні та самостійно вивчати нормативну документацію;
- оформити документально результати практики (щоденник, звіт, індивідуальне завдання);
- не пізніше 3-х календарних днів після завершення виробничої практики представити керівнику практики від університету повністю оформлений щоденник та звіт;
- не пізніше 10 календарних днів після завершення виробничої практики представити керівнику практики від університету повністю оформлений щоденник і звіт з практики;
- підготувати до захисту звіту коротку й змістову доповідь з презентацією про проходження практики.

Керівник практики переддипломної від кафедри має право:

- складати й узгоджувати зі здобувачами вищої освіти календарно-тематичний план практики, особливості його виконання;
- відвідувати практикантів, вивчати умови їх праці, стан дотримання трудової дисципліни;
- оцінювати, контролювати здобувачів вищої освіти під час практики;
- викликати здобувачів вищої освіти-порушників плану практики, режиму праці в університет для розгляду цих питань цикловими комісіями, адміністрацією закладу.

Обов'язки керівника практики від кафедри:

- провести організаційні збори зі здобувачі вищої освіти- практикантами, роз'яснити їм завдання, мету, зміст практики, особливості проходження, контролю і звітності;
- сприяти укладанню, вдосконаленню договорів на виробничу практику в кращих підприємствах галузі;
- ознайомити практикантів з програмою практики, погодити з ними календарно-тематичний план практики, враховуючи специфіку діяльності бази практики;
- постійно підтримувати зв'язок з керівниками практики від організації в питаннях організації практики і дотримання графіка проходження;
- оцінювати змістовні аспекти звіту з практики у відповідності до завдань, передбачених програмою та їх презентація на захисті;
- забезпечити своєчасність оформлення документації з практики, наявність необхідних реквізитів.

Керівник практики переддипломної від бази практики має право:

- брати участь в складанні, удосконаленні програми виробничої практики
- брати участь в науково-практичних, підсумкових конференціях з питань виробничої практики;
- брати участь в засіданнях профільних циклових комісій з питань виробничої практики, в роботі комісії із захисту звітів з практики;
- розробляти і рекомендувати університету пропозиції щодо вдосконалення організації виробничої практики;
- одержувати, згідно із Законодавством України, додаткову оплату за керівництво виробничою практикою здобувачів вищої освіти.

Обов'язки керівника практики від бази практики:

- досконало знати програму виробничої практики, її терміни, розробити конкретний календарно-тематичний план практики, довести його до відома практиканта;
- знати кваліфікаційні вимоги до рівня знань, умінь і професійних навиків здобувачів вищої освіти;

- створити практиканту необхідні умови для проходження практики;
- ознайомити практиканта з правилами внутрішнього трудового розпорядку, контролювати їх дотримання;
- забезпечити для практиканта безпечні умови праці, виробничої санітарії;
- розвивати, вдосконалювати практичні уміння й професійні навички здобувачі вищої освіти в усьому спектрі передбачених програмою практики професій;
- надавати практиканту фахові поради з власного досвіду, залучати його до науково-дослідницької, громадської та організаційної роботи;
- здійснювати щоденний контроль обсягу, якості виконаних здобувачів вищої освіти робіт, виховувати в нього почуття відповідальності за доручену справу;
- підготувати характеристику на практиканта, в якій має міститися оцінка за проходження практики переддипломної за шкалою ECTS та національною шкалою, яка характеризує рівень знань та навичок, отриманих студентом під час проходження практики, сумлінність виконання програми практики;
- допомагати здобувачу вищої освіти у складанні звіту практики;
- сприяти вихованню в практиканта любові до обраної професії;
- мати певні педагогічні здібності, бути зацікавленим у якісній підготовці фахівців для галузі.

7. Оформлення звіту про практику

Звіт про проходження переддипломної практики повинен бути виконаний та оформлений із додержанням вимог до наукових робіт, викладених у ДСТУ 3008:2015 «Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлення».

Звіт про проходження практики переддипломної повинен бути написаний літературною державною мовою з додержанням наукового стилю. Текст звіту повинен бути виконаний за допомогою комп'ютерної техніки на одному боці аркуша білого паперу формату А4 (210x297 мм). Текст друкують через півтора інтервалу, шрифт – Times New Roman, розмір шрифту – 14 pt. Розміри полів: верхнє та нижнє – 20 мм, ліве – 30 мм, праве – 15 мм. Абзацний відступ повинен бути однаковим в усьому тексті та дорівнювати п'яти знакам (1,25 см).

Складений студентом звіт має наскрізну нумерацію сторінок, що проставляється у правому верхньому куті. Оформлений звіт упродовж трьох днів після завершення практики студент подає на кафедру для перевірки керівником практики від кафедри

8. Критерії оцінювання практики

Звіт з практики переддипломної повинен бути зданий керівнику практики від університету не пізніше 2-х тижнів після завершення терміну практики.

Щоденник практики повинен бути завірений печатками й підписами керівників практики, з необхідними вкладками і доповненнями.

Звіт повинен бути належно оформлений, підписаний і завірений печаткою керівника від бази практики.

Щоденник та звіт перевіряються керівником практики від університету і допускаються до захисту. Всі зауваження (якщо вони є) від керівника підприємства щодо якості звіту повинні бути усунені здобувачами вищої освіти у вказані викладачем терміни.

Звіт не допускається до захисту при наявності хоча б одного із таких недоліків:

- не заповнений титульний аркуш щоденника, недостатньо підписів, відсутня печатка;
- відсутня характеристика роботи практиканта від керівника практики з бази практики;
- не заповнений щоденник практики;
- незадовільно оформлений матеріал звіту;
- матеріал звіту не є індивідуальним та не пройшов перевірку на плагіат;
- порушені терміни здачі звіту викладачеві для перевірки.

Всі зауваження, недоліки звіту керівник практики від університету наводить у висновках (рецензії) в кінці щоденника. Там же вказуються і терміни усунення недоліків. Потім звіт повертають здобувачі вищої освіти на доопрацювання недоліків – для повторного рецензування.

Коли звіт допущений до захисту, здобувачі вищої освіти повинен ознайомитися з рецензіями керівника, підготувати відповіді на запитання, згадані в рецензії, показати виправлені помилки.

Захист звітів з практики переддипломної здійснюється в терміни, встановлені навчальною частиною університету (не пізніше 10 днів по завершенні практики).

Під час захисту звіту з практики здобувачі вищої освіти повинні продемонструвати:

- теоретичні знання й нормативно законодавчі основи базових дисциплін;
- знання вимог кваліфікаційних характеристик робітників;
- знання суті основних технологічних процесів;
- вміння самостійно аналізувати, оцінювати виробничий процес, робити висновки і подавати пропозиції щодо його вдосконалення;
- науковий, творчий підхід до вирішення виробничих проблем і завдань.

Здобувач, який не виконав програму практики без поважних причин, відраховується з університету. Здобувач, який не виконав програму практики з поважних причин або отримав незадовільну оцінку під час захисту звіту, проходить практику повторно у терміни, визначені адміністрацією університету.

Підсумки результатів практики переддипломної студента оцінюються під час захисту ним звіту з практики. Оцінювання відбувається за диференційованою оцінкою згідно шкали (див. табл. 2)

Таблиця 2 – Шкала оцінювання

Чотирибальна національна шкала оцінювання	Рейтингова бальна шкала оцінювання
5 (відмінно)	A $90 \leq RD \leq 100$
4 (добре)	B $82 \leq RD < 89$
4 (добре)	C $74 \leq RD < 81$
3 (задовільно)	D $64 \leq RD < 73$
3 (задовільно)	E $60 \leq RD < 63$
2 (незадовільно)	FX $35 \leq RD < 59$
2 (незадовільно)	F $0 \leq RD < 34$

Оцінювання змістовних аспектів звіту з практики відповідно до програми практики (індивідуального завдання, виданого керівником практики) – 60 балів.

Презентація та захист результатів практики – 40 балів.

Оцінка захисту здобувачем звіту з практики переддипломної заноситься до залікової відомості. Студент, який не виконав програму практики або отримав незадовільний відгук на базі практики, або незадовільну оцінку під час захисту звіту з практики, має повторно пройти практику переддипломну згідно діючих правил ліквідації академічної заборгованості.

Рекомендована література

1. Основи наукових досліджень [Електронний ресурс] : навч. посіб. / М. Мальська, Н. Паньків. — Львів : Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2020. — 226 с.
2. Методи вимірювання параметрів навколишнього середовища [Електронний ресурс] : підруч. / Г. І. Гринь, В. І. Мохонько, О. В. Суворін та ін. — Северодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. — 420 с.
3. Методичні вказівки до проходження практики переддипломної для студентів спеціальності 101 «Екологія» освітнього ступеня «бакалавр» усіх форм навчання / укладачі Л. Л. Гурець, І. О. Трунова. – Суми : Сумський державний університет, 2022. – 18 с.
4. Кодекс України про надра (ВВР, 1994, №36, ст. 340).
2. Лісовий кодекс України (ВВР, 1994, №17, ст. 99).
3. Земельний кодекс України (ВВР, 2002, №3-4, ст. 27).

4. Водний кодекс України (ВВР, 1995, №24, ст. 189).
5. Закон України про охорону навколишнього природного середовища (ВВР, 1991, №41, ст. 546).
6. Закон України про охорону атмосферного повітря (ВВР, 1992, №50, ст. 678).
7. Закон України про відходи (ВВР, 1998, №36-37, ст. 242).
8. Закон України про охорону земель (ВВР, 2003, №39, ст. 349).
9. Закон України про тваринний світ (ВВР, 2002, №14, ст. 97).
10. Закон України про рослинний світ (ВВР, 1999, №22-23, ст. 198)
11. Закон України про природно-заповідний фонд України (ВВР), 1992, №34, ст. 502).
12. Постанови КМУ від 06.03.2019 р. №182 “Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів Державною екологічною інспекцією”.
13. Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря (Наказ Міністерства юстиції від 11.05.2019 №1453/5 “Про скасування рішення про державну реєстрацію нормативно-правового акта”).
15. Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів (наказ від 20.07.2009 №389).
16. Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу (Наказ КМУ від 25.07.2007 р. №963).
10. Слюта А. Обґрунтування змісту виробничої практики в процесі підготовки студентів-екологів // Теорія навчання. 2014. С. 53-58.

Додаток А
(обов'язковий)
Зразок оформлення титульного аркуша звіту

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет технічних систем та енергоефективних технологій
Кафедра екології та природоохоронних технологій

Звіт про проходження практики переддипломної

Виконав(ла) здобувач гр. _____
_____ (підпис) _____ (ініціали, прізвище)

Керівник від кафедри _____
_____ (підпис) _____ (ініціали, прізвище)

Керівник від бази практики _____
_____ (підпис) _____ (ініціали, прізвище)

Суми – 20__

Додаток Б
(обов'язковий)
Зразок оформлення індивідуального завдання практики

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ
для проходження практики переддипломної
здобувача _____
(прізвище, імя, по батькові)

період з _____ 20__ р. по _____ 20__ р.
спеціальність _____
освітня програма _____

Мета практики: _____
_____

Основні завдання: _____
_____
_____
_____
_____

Календарний план проходження практики

№	Вид робіт	Термін виконання
1	Визначення мети роботи, об'єкту і предмету дослідження	
2	Складання індивідуального плану проходження практики	
3	Збір, систематизація й узагальнення матеріалу для використання у кваліфікаційній роботі	
4	Розроблення практичних рекомендацій	
5	Оформлення комплексу звітних матеріалів про проходження практики	

Затверджую
Керівник практики від кафедри

_____
(підпис) (імя та прізвище)
« ____ » _____ 20__ р.

Індивідуальне завдання отримав(ла)

Здобувач вищої освіти _____
(підпис)
« ____ » _____ 20__ р.

Додаток В
(обов'язковий)
Зразок оформлення характеристики з бази практики

Характеристика
студента групи _____

_____ (П. І. П/б студента)

« ____ » _____ 20 ____ р.

Керівник від бази практики

_____ (посада) (підпис) (ініціали, прізвище)

Печатка установи

Примітка:

У характеристиці необхідно зазначити про: рівень теоретичних знань, одержаних в університеті; наявність практичних навичок для самостійного вирішення професійних завдань; ступінь володіння та використання інформаційних систем; уміння працювати в колективі; уміння додержуватися правил внутрішнього розпорядку; ставлення до доручень під час проходження практики. Обов'язково повинна стояти оцінка, на яку заслуговує студент.